

verisistä ruumiista – mieletön, mieletön sota). Mollberg yrittää siis elvyttää klassikon antamalla sille uuden tulkinnan (abstrakti sodanvastainen eepos).

Elokuvalle viljalti ennakkomainosta antanut julkisuus omaksui ja tuki tätä tavoitetta: "Elokuvan ennakkokirjoittelussa käsiteltiin hyvin paljon ohjaaja Rauni Mollbergin pyrkimystä tehdä elokuvasta sodanvastainen. Ennen kaikkea hän halusi kertoa sodan mielettömyydestä nuorille."

Ja saman näkökulman omaksuvat myös tutkijat. He olettavat että sota ja suhde sotaan on elokuvan viestiprofiilin tärkein osa. Mutta aineisto kertoo toista: "Tuntemattoman herättämä keskustelu sodasta ja sodanvastaisuudesta oli laimeaa ja niukasti erittelevää... Tekemämme haastattelut pakottavatkin pohtimaan, kuinka hyvin ohjaaja on onnistunut pyrkimyksessään tehdä pasifistinen elokuva. Ainakaan kovin paljon uusia näkökulmia sotaan ja rauhaan ei syntynyt."

Toisin sanoen Mollbergin oma viesti upposi kyllä julkisuuteen, mutta ei kansalaisiin. Tutkijat pohtivat pitkään, mikä mahtoi mennä vikaan: "Tärkeä kysymys onkin, millainen sotaelokuvasta pitäisi tehdä (tai millainen elokuva Linnan elokuvasta ohjata), jotta sen avulla viritettäisiin uudenlaista ja syvällistä keskustelua sodan olemuksesta, merkityksestä ja estämisestä."

Vähän myöhemmin tutkijat kuitenkin toteavat: "Tuntematon sotilas voi silti olla edelleenkin suomalaisille jollakin tavalla tärkeä kertomus, mutta tuskin ainakaan sen vuoksi, mitä se kertoo meille sodasta." Tämän oivaluksen jälkeen varsinaisen kysymisen olisi vasta pitänyt alkaa. Sekä aikaisemmat tutkimukset että Jokisen ja Lingon havainnot kertovat, että *Tuntematon* – myös Mollbergin elokuvan muodossa – on edelleen tärkeä enemmistölle suomalaisia. Jos selitys ei ole elokuvan sodanvastaisuudessa, niin missä sitten? Tutkijoiden kommentti jää kuitenkin irralliseksi eikä siihen enää palata.

Miksi siis elokuva edelleen koettiin tärkeäksi? Ehkä katsojat Mollbergin omista pyrkimyksistä huolimatta lukivat elokuvan perinteisen mallin mukaisesti. Tai ehkä 'kansallinen' tulkinta ei enää ihmeemmin 80-luvulla puhuttele, vaan elokuva koettiin abstraktiksi kuvaukseksi aikuistumisesta ja selviytymisestä äärimmäisen vaikeissa oloissa? Miten itse toimisin ja pärjäisin, jos nykyinen hyvinvointi äkkiä romahtaa? Tai ehkä elokuva luettiin kertomuksena ystävytydestä ja yhteistyöstä, jossa "keskeiseksi nousee miesjoukon yhteiselon ja mielenliikkeiden kuvaus – Koskelan konekiväärijoukkueen sisäinen dynamiikka" (Matti Kuusi), joka auttaa jäsentämään nykyistä sosiaalista maailmaa. Tai...

Mahdollisia merkitysrakenteita on lukuisia. Luonte-

valta tuntuisi olettaa, että mitä kauemmaksi historiaan sota jää, sitä sivummalle *Tuntemattoman* pintarakenne ('sotaromaani') painuu ja etualalle nousevat muut merkitystasot – sikäli kuin *Tuntematon* suurena kertomuksena pysyy hengissä. "Mitä meille kuuluvat hovijuonitelut joista Hamlet säi kärsiä? Kuka tohtisi väittää, että Don Quijote on monet vuosisadat askarruttanut ihmisiä siksi, että siinä pilkataan ritariromaaneja jotka olivat muodissa 1500-luvun Espanjassa? Oli taideteos miten nerokas hyvänsä, sen vetovoima häviää jos sen ajatukset, ihmiskäsitys, sen kantama tunne ovat ristiriidassa seuraavien sukupolvien aatteiden, luonteen tai tunteiden kanssa." (Ilja Ehrenburg: Tsehovia lukiessa 1977)

Pitäytymällä 'itsestäänselvään', Mollbergin ja julkisuuden tarjoamaan tulkintamalliin tutkijat ottivat pitkälti annettuna sen minkä olisi pitänyt olla tutkimuksen varsinaisen ongelma. Liian suljettu asetelma todennäköisesti ehkäisi sellaisten uusien tulkintatapojen pyydystämisen, joiden kuvaamiseen haastatelluilla ei ehkä ollut käsitteitä tai ilmaisuvaihtoehtoja. Nyt Jokinen ja Linko joutuvat alakuloisesti toteamaan, että "kysymys siitä mitä Uusi Tuntematon kertoo ja opettaa meille historiasta ja millaisia uusia näköaloja se avaa sotaan ja rauhaan, jäi haastatteluaineiston perusteella vaille vastausta."

Kaikella tällä en tarkoita, että Uusi tuntematon olisi huono tutkimus. Päinvastoin: se on selkeä ja hyvin kirjoitettu, ja ennen kaikkea erinomaisen virittävä eli uusia kysymyksiä ja tulkintoja herättävä.

Matti Virtanen

haastattelu

Lounas The Royal Curry'ssa eli nostalginen retki tiedotustutkimukseen

InterCity-juna vie minut Lontoon St. Pancrasin asemalta puolestoista tunnissa Leicesteriin. Viimeiset minuutit se kiittää huonosti hoidettujen, osaksi rappeutuneiden varastorakennusten ja tiilikasojen halki.

Jalkapallohullujen suuri joukko tuntee Leicesterin omista syistä ja suomalaisten tiedotustutkijoiden pieni joukko on tuntenut sen nimeltä, paremmin tai huonommin, 1960-luvulta asti; tuolloin alkoi Kaarle Nordenstrengin ja James D. Halloranin tuttavuus ja yhteistyö.

Saarivaltakuntaan on syntynyt muitakin alan laitoksia, mutta Leicesterin yliopistoon kuuluva Centre for Mass Communication Research on säilyttänyt asemansa eräänlaisena peruslaitoksena. Niitä eivät tuulet – edes thatcherilaiset – heilutele miten sattuu.

Olga Linné tulee asemalle polkupyörineen sopimuksemme mukaan. Kävelemme intialaiseen ruokapaikkaan, yhteen monista joita kaupunkiin on syntynyt. Tämä The Royal Curry ei taida olla erityisen suosittu, koska olemme osan aikaa ainoat asiakkaat. Ainakaan miljö ei häiritse nostalgista retkeämme.

Suomi aikanaan jännittävä

Olga on syntynyt Tukholmassa venäläiseen emigrantti-perheeseen ja luonut uransa Sveriges Radion kuulussa PUBissa (1964-73), lukuun ottamatta välivaihetta eli tutkimustyöskentelyä Keniassa. Toistakymmentä vuotta (1973-84) hän toimi Kööpenhaminassa Danmarks Radion tutkimuspäällikkönä ja muutti sen jälkeen Leicesteriin.

Hänen virkanimikkeensä *Senior Lecturer* vastaa hänen oman arvionsa mukaan pohjoismaissa lähinnä dosentuuria. Yleisesti tiedetään että hän samalla on laitoksen kakkoshenkilö Halloranin jälkeen.

Olemme päättämässä ateriaamme, mutta lasseissa on vielä punaviiniä.

– Kun tutustumme, olit juuri siirtymässä Ruotsista

Tanskaan. Siinä vaiheessa suomalaisella tiedotustutkimuksella oli tietynlainen maine, hyvässä tai pahassa tai molemmissa. Sitä pidettiin joko marxilaisena tai ainakin "marxilaisena".

Tätä ei Olga kiellä, mutta katsoo sanan marxilainen sitaateissa tai ilman puutteellisesti kattavan sen mistä oli kysymys. Mistä sitten?

– Asiat joita te Suomessa teitte vaikuttivat jännittävältä, ja niillä oli vaikutusta niin ruotsalaiseen kuin tanskalaiseen tutkimukseen. Haluat esimerkkejä? Uutiskriiteerien kehittäminen on yksi, yhteistyö käytännön toimittajien kanssa tuossa yhteydessä ja muutenkin on toinen. Meneminen yleisön pariin eli realismisuuteen pyrkivä kuuntelija- ja katsojatutkimus on kolmas.

Erityisen innovatiivinen voima oli meidän muiden silmissä Kaarle Nordenstreng, Olga jatkaa. UNESCO:n tiedotustutkimusdokumentti vuodelta 1972 oli paljolti hänen samoin kuin Jimin (Halloranin) aikaansaannosta, mikä kyllä tiedettiin.

– Tanskan tutkimusmiljö oli varsin toisenlainen kuin se ruotsalainen ympäristö...

– Perin positivistinen, tungen väliin.

– ...kuin se ruotsalainen ympäristö, josta sitten muutin pois. Tanska on tavallaan Keski-Eurooppaa, ja sinne olivat jo tulleet toisaalta "kova" pääomalogiikka ja toisaalta humanistiset virtaukset. Kirjallisesti valistuneiden tanskalaisten rinnalla me ruotsalaiset tutkijat vaikutimme sivistymättömiltä.

Toteamme yhdessä että esim. Jürgen Habermas tuli pohjolaan Tanskan ja hiukan myös Norjan kautta. Ne jotka eivät luottaneet saksan taitoonsa saattoivat lukea *Strukturwandel der Öffentlichkeit* -kirjan norjannoksena.

Pääomalogiikka siis tuli, mutta myös meni. Itse Hans-Jørgen Schanz on sen jättänyt itsekritiikin säestämään. Paljonko kestävää tuo äärisuuntaus lopulta tuotti, sitä mietimme hyvää vastausta löytämättä.

"Oxbridge" on, kontakteja ei

Palaamme 70-luvun alkuvuosiin. Ruotsin tiedotustutkijoita askarrutti tuolloin enemmän kuin mikään muu Jørgen Westerståhlin objektiivisuusteoria ja -empiria, joka suuresti kiinnosti myös minua.

– Westerståhlin ajattelutavassa oli jotakin, joka minua hiersi, Olga muistelee. – Hän ei tarkastellut journalismia vain yksilöllisen ja yhteiskunnallisen tajunnan ilmiönä, vaan myös jonakin jolla on yhteys sen ulkopuoliseen maailmaan. Itse kutsun tuollaista lähestymistapaa materialistiseksi sanan filosofisessa mielessä. Samalla Westerståhl oli ja on konservatiivi. Siinä on ristiriita.

Kerron että minua kiusasi enemmän Westerståhlin

laiminlyönti: hänen teoriassaan oli tärkeällä sijalla todennukaisuus, mutta empiriassaan hän luopui edes yrittämästä sen tutkimista tai arvioimista.

Pohjoismaissa julkaistiin koko joukko kirjoja eri kielillä Westerståhlin kommentoimiseksi ja kritikoimiseksi. Viiden hengen ryhmä, Danmarks Radion sponsoroina, kartutti tuota kirjapinoa yhdellä: pikku opuksella nimeltä *Loyalitet mod virkeligheden* (1979). Kuuluimme molemmat tuohon ryhmään.

— Kirjan idea oli terve tämänkin päivän näkökulmasta, on Olgan kanta. — Pyrimme läheiseen kontaktiin käytännön toimittajien kanssa, ja kuten sanottu siinä oli suomalaisten vaikutusta. Seminaareja pidettiin, keskustelua ja käytiin...

— ...ja kritiikkiä tuli, minä keskeytän. Nüistä harvoista suomalaisista, jotka kouluruotsillaan jaksoivat kahlata tuon kirjan läpi, ainakin yksi piti ajatusta "lojaalisuudesta todellisuutta kohtaan" konservatiivisena. Logiikka jota tavoittelimme oli tietenkin täsmälleen päinvastainen: todellisuutta on tunnettava riittävästi jotta sitä voisi yrittää muuttaa. Toinen asia on tuon tietoisuus-toimintamallin pitävyys. Tänäpäin suhtaudun siihen paljon kriittisemmin kuin kymmenen vuotta sitten.

Tanskassa reagoi kielteisimmin Danmarks Radion silloinen ohjelmapäällikkö *Jørgen Schleimann*, jolle kirja oli "marxilainen salajuoni". Schleimannin nimi on saattanut tarttua jonkun lukijan mieliin lehti uutisista: hän on Tanskan uuden mainosrahoitteisen tv 2:n ylin johtaja — ja saa varmasti toteuttaa omaa ohjelmapolitiikkaansa realismin ideoista piittaamatta.

— Jos tämä on kamppailua kentällä ihan bourdieulaisittain, voimme myöntää hävinneemme Schleimannille.

Olga yhtyy tähän ajatukseen.

Muistutan että myös Isossa Britanniassa ja juuri Leicesterissä on tietty objektiivisuus- tai päinvastoin katsoen manipulatiivisuustutkimuksen perinne. Hyvä sana tässä yhteydessä olisi *bias* eli vääristymä, sillä sen selvittämisestä on kysymys. Perinteen aloitti Halloranin ja kumppanien parinkymmenen vuoden takainen tutkimus *Demonstrations and Communication*.

— Tieteellisessä mielessä kyllä, yhteiskunnallisessa ehkä ei. Tuolla kirjalla ei päästy eikä pyrittykään mihinkään kontaktiin journalistien kanssa, vaan se oli akateeminen sanan eri merkityksissä.

— Eikö teillä tässä suuressa maassa ole mitään aitoa kontaktijärjestelmää tutkimuksen ja käytännön välillä? ihmettelen.

— Sanoisin: ei. Poikkeukset ovat vähäisiä: Bayerischer Rundfunk organisoii vuosittain *Prix Jeunesse* -kilpailun joka siis koskee tv:n lasten ja nuorten ohjelmia,

ja kuulumme, niin Jim (yhä siis Halloran) kuin minä sen tutkimuspaneeliin.

Otan esiin The Glasgow University Media Groupin tunnetun bias-tutkimussarjan: *Bad News, More Bad News, Really Bad News* jne. Siitä Olga ei juuri lämpene.

— Ei sillä ainakaan suurta yhteiskunnallista merkitystä ole ollut. Kirjat ovat myös huonontuneet, ts. pinnallistuneet alkuun verrattuna. Tutkijat eivät ole välittäneet perehtyä tv-työn käytäntöön, esim. niin tärkeään seikkaan kuin BBC:n ja ITV:n filmiryhmien kameramäärän eroihin eri alueilla, ja ovat siksi sortuneet virhepäätelmiin.

En anna vielä täysin periksi. Eihän sellainen työ ole voinut olla aivan merkityksetön, joka on saanut alan itsensä, tässä tapauksessa toisen tutkitun osapuolen eli brittien kaupallisen tv:n sponsoroimaan kokonaisen kirjan, tieteelliseksi tarkoitettua, The Glasgow Media Groupin pään tai ainakin maineen menoksi. Kyseessä on *Martin Harrisonin* teos *Whose Bias?* Sillä on alaotsikko: *A casebook analysis of strikes, television and media studies*. Tarkoitus on tietenkin osoittaa, että ainakaan ITV:n uutiset eivät manipuloi katsojia ay-liikkeen tavoitteita vastaan.

Mutta mikä Olgasta on olennainen haitta, se pysyy: toisaalta tutkijoiden ja toisaalta journalistien linnoittautuminen kummankin ryhmän omaan norsunluutorniinsa. Näin on siitä huolimatta että kontakteille olisi perusedellytykset. Moni arvostettu brittitoimittaja on "Oxbridgen" kasvatti ja pysyisi vaikeuksitta mukana myös tieteellisessä diskurssissa.

On helppo arvata että minulle entuudestaan outo "Oxbridge" on yhtä kuin Oxford plus Cambridge.

Stuart Hall, who is he?

Keskustelu siirtyy toiseen yhteiseen projektiin, ts. hankkeeseen jossa monen muun ohessa olimme mukana. Vuonna 1978 tein jonkin aikaa päätoimisesti työtä pohjoismaisen tv-satelliitin Nordsatin kulttuuri- ja viestintäpoliittisten vaikutusten selvittämiseksi yhdessä norjalaisen *Helge Østbyen* kanssa ja Olga kuului projektin seurantar ryhmään.

— Nordsatia ei sitten tullut, sanon varmaan jotenkin tyytyväisen näköisenä. — Ei se olisi mitenkään "vaarallinen", mutta turhan kallis ja hyötysuhteeltaan kyseenalainen.

— Mutta niin kuin hyvin tiedät, Nordsat-idea ei rauennut meidän viisautemme ansiosta. Ratkaiseva oli Tanskan kanta...

— ...ja tanskalaiset saattoivat jo ilmaiseksi katsoa osassa maata Ruotsin ja osassa Saksan Liittotasavallan

ohjelmia.

— Tuokaan ei ollut perussyy Tanskan kielteisyyteen, jonka *Mediekommissionen* eli sikäläinen viestintäpoliittinen komitea löi lukkoon, Olga muistuttaa. — Laajat piirit Tanskassa halusivat tv 2:ta ja nimeonomaan sitä, yritykset tietenkin mainosvälineeksi. Mukaan meneminen varsin hintavaan Nordsatiin olisi hidastanut toisen kansallisen kanavan perusamista vielä nykyisestäänkin.

Nordsat ei puhuta pitkään, vaan siirrymme saarivaltakunnan tiedotustutkimuksen tilaan.

En tiedä ketään asiantuntevaa henkilöä, joka ei suhtautuisi tietyllä kunnioituksella Birminghamin koulukuntaan ja *cultural studies* -käsitteeseen, ei myöskään Olga. Toisaalta nämä ilmiöt ovat jo varsin tunnettuja ja tässäkin lehdessä puituja.

— Varmaan tiedätte Suomessakin että Birminghamin keskusta ei enää ole.

— Tiedämme. Ja myös *Margaret Thatcherin*.

— Tarkoitat että noiden asioiden välillä on yhteys. Kieltämättä jollakin tasolla. Se kuitenkin mitä Thatcherin hallitus on eniten kuristanut on puhdas humanistinen tutkimus ja opetus. Sosiologia ja tiedotustutkimus ovat ehkä päässeet vähän vähemmällä, mutta toki kärsineet.

Noiden kahden aineen vikana ei muuten ole ollut liika radikaalisuus, vaan "liian vähäinen hyödyllisyys".

Olgalla on tarjottavanaan jonkin verran lohdullinen lisänäkökohta. Joskus jokin varovaisesti kuristettu tieteenala joutuu aiempaa vakavammin pohtimaan omaa olemustaan ja se saattaa hallinnollis-taloudellisesti kärsiessään intellektuaalisesti jopa hyötyä.

Cultural studies ei suinkaan ole kuollut Birminghamha-

min keskuksen mukana, vaan on edustettuna monissa Ison Britannian yliopistoissa. Tämähän tiedetään.

Elämä jatkuu hallituksesta huolimatta. Lopuksi Olga haluaa vielä korostaa brittiläisen tiedotustutkimuksen erikoisuuksia, kuten kyseenalaista itseidentiteettiä. Maassa ei ole tutkijajyhdistystä, ei kansallista tieteellistä lehteä, ei kansallisia tieteellisiä konferensseja tiedotustutkijoille, ei siis näitä varsin halpoja instituutioita jotka pohjoismaissa ovat jo itsestäänselvyksiä.

— Johtavatkin tutkijat ovat suuren yleisön kannalta anonyymeja, arvaan. — Kun Halloran matkustaa junalla Lontooseen, kukaan ulkopuolinen ei tunnista häntä.

— Ei tietenkään.

— Entä *Stuart Hallia?* Tai *Raymond Williamsia* niin kauan kuin hän eli?

— He ovat kyllä esiintyneet tv:ssä ja Williams kirjoitti myös fiktiota, mutta eiväthän hekään mitään ykkösluokan kansallisia julkiksia ole olleet.

Esitän sen hypoteesin että suuri, ainakaan vääränlainen julkisuus ei ole alaa auttanut esim. Suomessa, päin vastoin. Pohjimmiltaan olisi varmaan parempi, jos meitäkin puuttuisivat "*allmän tyckare*" -tyyppiset tiedotustutkijat, ruotsin kielen verratonta sanontaa käyttäkönsä.

Tähän itsekriittiseen arvioon keskustelu on päätettävä. Iso Britannia on joka tapauksessa erilainen jo luonnonvoimaisestikin: kun tulimme The Royal Curry'in ilma oli kaunis, mutta kun poistumme sataa rankanlaisesti. Minun on otettava taksiksi asemalle.

Perti Hemánus